

KATEHETE - ODGOJITELJI

Želimir Puljić

UVOD

O odgojitelju, njegovoj ulozi, o vrijednosti njegove odgojne funkcije, dosta je toga napisano. Ocjene su doduše različite. Ali svi se, rekli bismo, slažu u jednom: da odgojitelj zauzima jedno od značajnih mjesta u procesu obrazovanja i odgoja i da se udio koji on može dati i koji on daje u oblikovanju mlade ličnosti ne da ničim zamijeniti. Zato se i često veli: kakav je odgojitelj, profesor i nastavnik, takva je i škola, takvi su i đaci. Nešto dakle slično kao što se veli: "Kakav otac, takav sin - kakva majka, takva kći". Ovom tvrdnjom ne misli se nimalo umanjiti udio ostalih faktora kao na primjer okoline, uvjeta za rad i ostalog.

ODGOJNI STILOVI I ODGOJNI OBJEKTIVI

Profesorsko-odgojiteljski poziv spada među one rijetke pozive u kojima čovjek, i unatoč dobroj stručnosti, može naići na velike teškoće u radu, ako za poziv, za rad s odgajanicima nema naklonosti i smisla, ako nije kadar da sudjeluje u njihovu životu i radu, u njihovim radostima, u njihovim brigama i nevoljama. Za-

to za takav posao nije dostatna samo visoka izobrazba (premda je ona preduvjet dobroga rada), već je važno i umjeti postupati, imati razumijevanja za čovjeka koga se školuje i odgaja i poštivati ga.

Carl Rogers (1970, 54 -58) naglašava kako su za vođenje razgovora u terapiji važne (neminovne) tri stvari:

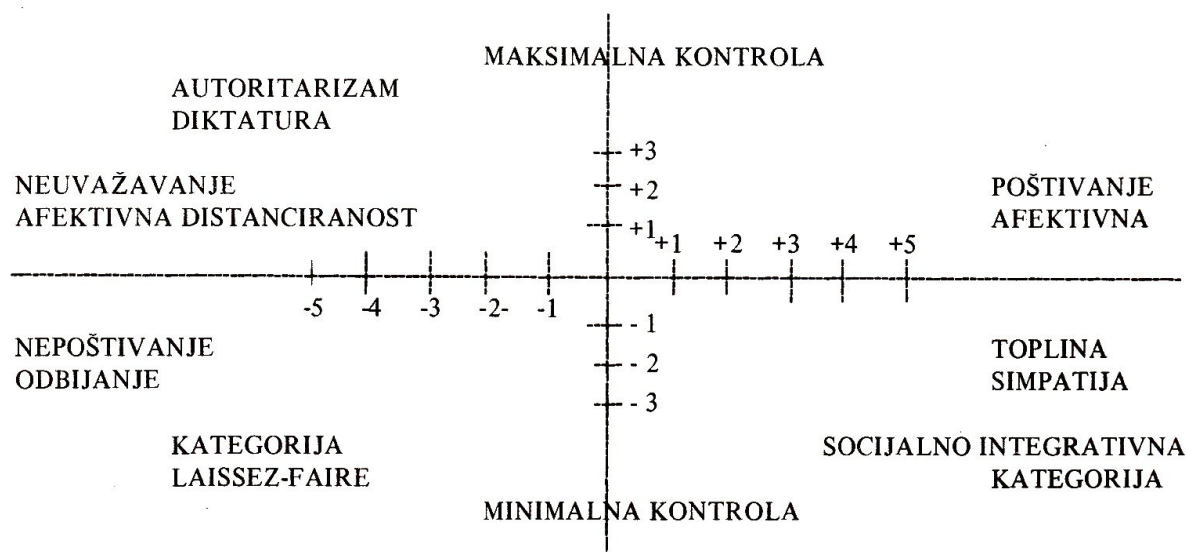
- Pozitivno promatranje sebe i drugih (objektivnost i samokritičnost);
- Empatično shvaćanje pomoću intuicije i prodiranje u afektivni svijet drugoga;
- Autentičnost, tj. nutarnja skladnost koja se održava preko iskrenosti, realnosti, spontanosti i naravnosti.

Sve tri ove kvalitete, koje su potrebne jednom terapeutu, i te kako su potrebne odgojitelju, koji ne samo vodi povremene razgovore, već živi i radi zajedno s odgajanicima.

Idealna slika odgojitelja je zato povezana s njegovom pedagoškom okretnošću, metodološkom sposobnošću i psihološkim znanjem. Realnost odgojiteljeve osobnosti je određena njegovim osobnim uvjerenjem u vrijednosti koje zastupa s jedne strane, njegovim odnosom

prema misiji odgojitelja (koja se odvija između potpunog angažmana i nezainteresiranosti) s druge strane, te njegovim osobnim metodološkim pristupom izraženim u sistemima odgojnih mjera koje se nazivaju i odgojnim stilovima. Ovi stilovi mogu biti prikazani u obliku polarnosti kao autoritativan - permisivan, čvrst - popustljiv itd., ili u trodimenzionalnoj formi kao: auktoritativan - demokratičan - "laissez faire".

Različitošć stilova zavisi od odgojnih objekta. Tako će u formacijskom procesu, kojemu je odgojni objektivić potpuna podređenost, odgojni stil biti autoritativan; onomu, kojemu je odgojni objektivić potpuna i neovisna (da ne kažemo neodgovorna) sloboda razvoja, odgojni stil će biti u formi "laissez faire"-a; dok će onome, kojemu je objektivić odgovorno prilagođivanje, odgojni stil biti demokratičan. O odgojnim stilovima postoji dosta rezultata i istraživanja. Ovdje ću se poslužiti jednom shemom njemačkog psihologa Tauscha (1973, 172) koja mi izgleda dosta obuhvatna u vezi odgojnih stilova:

Na ovoj shemi su izražena dva oprečna stava odgojitelja prema pojedincima. To su stav neuvažavanja i afektivne distanciranosti s jedne strane i stav afektivne topline, poštivanja i simpatije s druge strane. Budući da se radi o odgojiteljima, onda ovi stavovi mogu biti obilježeni s dva ekstrema: minimalne ili maksimalne kontrole. Ako stav odbijanja i nepoštivanja dođe u kombinaciju s maksimalnom kontrolom

onda dobivamo rezultat autoritarizma ili diktature. Ako taj isti stav dođe u kombinaciju s minimalnom kontrolom, onda imamo kategoriju "laissez-faire". Kad je u pitanju stav poštivanja, prihvaćanja i simpatije, a on se nalazi negdje u sredini ("na zlatnoj gredi") između maksimalne i minimalne kontrole, onda imamo idealnu poziciju odgojitelja, poziciju zlatne sredine, umjerenosti i razboritosti. Jer, kad odgajanik u jednom rigorističnom odgoju (a to je kombinacija maksimalne kontrole s neuvažavanjem i odbijanjem) doživi samo granice, onda on unutra biva dotučen, plašljiv, zamlaćen, a prema vani nepovjerljiv i neprijateljski raspoložen. Zabranjeno za njega tek tada dobiva svoj čar i draž. Zato on potajno čini zlo, jer mu samo takav način omogućuje da iskusi slobodu. Kad na drugoj strani odgajanik, u stilu odgoja "Laissez-faire"-a (a to je kombinacija neprihvaćanja i odbijanja s minimalnom kontrolom), ne doživi nikakvih granica, onda će mu ispunjenje svih njegovih želja uskratiti iskustvo da u životu postoji i ono što je moguće i ono što nije

moguće. U temelju će mu nedostajati ona socijalna komponenta da i drugi imaju neka prava i potrebe.

U jednoj zdravoj atmosferi zlatne sredine razboritosti i umjerenosti, odgajanik će na vrijeme doživjeti i nužne granice i potrebnu slobodu i razumski red. Odgojitelj će zato uvijek imati na umu da su odgajanci "kao satovi koje treba i naviti i pustiti da idu" te će se truditi

da prema odgajanicima razvija poštovanje i simpatiju ne pretjerujući i ne podbacujući kvalitetom kontrole. Moglo bi se ovdje parafrazirati staro latinsko pedagoško pravilo: "Suaviter in modo, fortiter in re", ali nikako obratno.

ODGOJITELJEVA ODGOVORNOST

U prirodi odgojnog posla nalaze se zahtjevi koji se prema njemu kao odgojitelju - stručnjaku - javnom radniku i kao čovjeku postavljaju nešto oštrije nego prema radnicima nekih drugih zvanja. To nimalo ne umanjuje važnost nekih drugih profesija, niti se time želi reći da su odgojitelji nešto više. Želi se samo naglasiti da ih posao, kojim se bave, stavlja u izuzetnu situaciju i daje posebne osobine njihovom pozivu. Njima društvo povjerava djecu i omladinu, ljude, svoje najveće dobro, ono što je društvu najdraže, posao prema kojem su i zajednica i pojedinac veoma osjetljivi. Primajući tako delikatnu posao, odgojitelj prima na sebe tešku odgovornost. U mnogim drugim poslovima postoji predmet rada, a u odgojnom poslu predmet rada ne postoji; "predmet" njegova rada jest učenik koji je živi aktivni sudionik u svom vlastitom razvitku.

KVALITETA JEDNOG ODGOJITELJA

Na osnovi onoga što je do sada razrađeno u djelima pojedinih pedagoga, mogla bi se dati dosta duga skala osobina koje bi odgojitelj trebao posjedovati. Sva ta obilježja, karakteristike, osobine, mogle bi se grupirati oko dviju osnovnih tema: odgojitelj kao stručnjak (Fachmann) i odgojitelj kao čovjek.

Odgojitelj djeluje kao ličnost i onim što govori i onim što radi, kako živi i kako se ponaša. Deseci očiju gledaju na njega i nitko nije u stanju tako uhvatiti sve nijanse, kao oko studenata, jer je svaka pojedinost predmet njihova zapažanja. Nadimci npr., koje studenti daju sebi i odgojiteljima, mogli bi postati zanimljivi predmet proučavanja i razmišljanja.

Ovdje bi nam mogli biti indikativni rezultati nekih istraživanja u pogledu profesorskih i nastavničkih kvaliteta. Prema Robertu Riorientacije

cheleyu (1957, 57) najveći broj učenika (od 3725 njih 1950, dakle nešto više od 50%) izjasnilo se da vole učitelja radi toga što: "Pomaže u radu; objašnjava lekcije i zadatke jasno i iscrpno; služi se primjerima u nastavi". Oko 40% (1429) se izjasnilo za druga svojstva kao: "Veseo je, sretan, dobrodušan, živ, ima smisla za šalu, može primiti šalu". Nabrojene su i kvalitete zbog kojih učenici ne vole nastavnika. Najveći je broj odgovorio (1708) da ne vole nastavnika zato što je: "Suviše ljut, mrzovoljan, nepristupačan, nikad se ne smije, neprestano zanovijeta, sarkastičan je, gubi živce, izlazi iz takta". Zatim: "Ne pomaže u radu; ne ograničava gradivo i zadatke; nije jasan; ne planira rad".

Dakle u nabranju kvaliteta jednog nastavnika dolaze do izražaja dva osnovna svojstva: stručnjak i čovjek. Kad se govori o stručnosti onda se misli da bude majstor svoga posla: poznavanje uže struke, praćenje toka razvoja, umijeće tumačenja i pristupačnost učenicima. Kad se govori o njegovim ljudskim kvalitetama onda se očekuje da nastupa *sigurno i uvjereno*; da bude *dosljedan, objektivan i pravedan* u ocjenjivanju. Treba da zrači *optimizmom* i da ima visoki stupanj *humanosti*. Jednom riječju da ima određeni stupanj zrelosti.

To isto vrijedi i za odgojitelje. Kad se govori o zrelosti o zreloj osobi, onda treba imati na pameti da se velikim dijelom misli i govori o idealu više nego o stvarnoj ličnosti; da je nemoguće postići jednu potpunu usklađenost karakteristika, jer koliko je pojedinaca, toliko je i kriterija; i da zrelost nema nikakve nužne veze s biološkom starošću (dobro uravnotežen dječak od 11 god. može pokazati više znakova zrelosti, nego mnogi egocentrični i neuravnoteženi odrasli).

Nabrojiti ću ovdje nekoliko karakteristika koje rese odraslu osobu prema istraživanjima američkog psihologa A. Maslova (1973, str. 247-292). On je upotrijebio analizu živih i povijesnih osoba koje su po njegovom mišljenju bile "samoostvarene". Trudio se da isključi pojedince jakih neurotičnih tendencija. Tako je otkrio da su ovo odlike jedne zrele (ostvarene) osobe:

- Uspješnije opažanje stvarnosti i lakši odnos prema njoj. Oni točno osjećaju i ocjenjuju situaciju i ljude. Ne pokazuju katastrofalnu potrebu za jasnoćom, sigurnošću, određenošću i redom;

- prihvaćaju sebe, druge ljude i prirodu;
- spontane su;

- usredotočene na probleme. Rade uspješno i uporno na objektivnim zadacima;

- odvojene su. Njihova prijateljstva i vezanost na porodicu nisu takve da se odlikuju pretjeranom privrženošću, nametljivošću i prisvajanjem;

- neovisne su od kulture i sredine. Ni laskanja, ni kritike ne pomućuju njihov fundamentalni tok razvoja;

- suosjećaju s drugim ljudima i s cijelim ljudskim rodom;

- posjeduju demokratsku strukturu karaktera. Maslow smatra da njegovi subjekti osjećaju poštovanje prema svakom ljudskom biću, naprosto radi toga što je ono ljudsko stvorenje. Etička i religijska tolerancija glavne su zrelosti;

- moralno su sigurne. Nijedan od subjekata nije bio nesiguran u pogledu razlikovanja onoga što je dobro i što je loše;

- posjeduju dobronamjeren smisao za humor. Ove osobe se ne služe dvosmislenim šalama i neprijateljskim zabadanjima. Njihov je humor filozofski humor, koji izaziva više osmijeh nego smijeh;

- kreativnost im je jedna od odlika.

ODGOJITELJ I AUKTORITET

Ove karakteristike, odlike, ostvarene i zrele osobe trebale bi ući i u inventar odgojitelja, jer se preko njih određuje njegov odnos prema ljudima, njegov ugled u sredini gdje žive i njegov auktoritet. Kad smo već kod auktoriteta (a odgojitelj je po svojoj funkciji auktoritet) potrebno je naglasiti da pravi auktoritet nije atribut odgojiteljevog položaja, a niti neotuđivi dio njegove funkcije. On je svojstvo koje se može steći i izgubiti. Lückert (1965, 428) u svom smislu razlikuje legitimni i nelegitimni auktoritet. Nelegitimni se postizava silom, sugestijom, imponiranjem i fascinacijom dok se

legitimni stvara samo povjerenjem koje proizlazi iz tropleta: *priznanje - pažnja - ljubav!*

Budući da je odgojitelj u našim crkvenim ustanovama (i inače) na neki način odgovoran i za red i disciplinu, a i za pravilno formiranje odgovornog ponašanja, pitamo se kako je moguće ostvriti taj legitimni auktoritet a da se u isto vrijeme ne stvori situacija 'nikakvog auktoriteta', anarhije i nereda?! Rekli smo da se legitimni auktoritet stvara tropletom: *priznanje - pažnja - ljubav*. Ako je odgojitelj prožet ovim trodimenzionalnim odnosom prema svojim štićenicima, onda se vjerojatno neće pozivati na neko anonimno "SE", na neki "anonični socijalni diktat" ("to SE ne radi!") kako bi utemeljio svoj auktoritet, jer je svjestan da to stvara labilne ličnosti koje se okreću onako kako vjetar puše. Isto tako on se neće pozivati ni na odmazdu, jer zna da to stvara "dvostruki moral" kod pojedinaca uz onu poznatu: "Sve se može raditi, samo pazi da te ne uhvate!" Temeljenje samo na zakonu, paragrafima, statutima itd. isto tako nije dovoljno jer je svaki zakon skup određenih tumačenja u obliku "treba i mora", a među ljudskim zakonima ima i loših propisa. Što ostaje odgojitelju u ovako kompleksnoj situaciji? Pitamo se ima li kakav recept koji bismo mogli usvojiti, naučiti i provoditi? Nema ga. Ni Isus nam ga nije ostavio, osim što nam se sam svojim životom postavio kao izazov. I ne samo izazov. On nam je uputio i poziv: "Budite savršeni... (Mt 6, 48), a sebe je predstavio ka PUT - ISTINA - ŽIVOT (Iv 14,6). Dakle recepta nema. Jedini recept koji bismo mogli usvojiti u odnosu na nas same jest:

- Rasti u kreposti i mudrosti pred Bogom i ljudima. Trebamo biti svjesni da smo i mi odgojitelji ljudi u rastu i dozrijevanju.

- I zbog toga shvatiti, prihvatiti i u život provesti doslovno Isus poziv: Budite savršeni... (Mt 6, 48).

A u pogledu drugih, u vezi našeg odnosa s njima, jedini recept bi mogao biti ovaj (prema Krech-Churchildu, 1978, 653):

"Bdjete nad drugima, ali ne gnjaviti ih; biti čvrst, ali bez oštine i grubosti;

i nadasve biti smiren i uživati što si odgojitelj”.

LITERATURA

- FRANTA H., Interazione educativa, LAS-Roma, 1977.
- KRECH D. - R. CRUTSHFIELD, Elementi psihologije, Beograd, Naučna Knjiga, 1978.
- LÜCKERT H.R., Konfliktpsychologie, München-Basel, 1965.
- MASLOW A.H., Motivazione e personalita, Roma, Armando, 1973.
- PAVLETIĆ V. (Ed.), Pedagogija I i II, Zagreb, Matica Hrvatska 1968.
- ROGERS C., Terapia centrata sul cliente, Firenze, Martinelli, 1970.
- RICHEY R., Planing for Teaching, New York, 1957.
- TAUSCH R - A. TAUSCH, Erziehungspsychologie, Göttingen, Hogrefe, 1973.
-